

Amerikan Fundamentalizmde Televaizliğin Önemi: Pat Robertson Örneği

The Importance of Televangelism in American Fundamentalism: The Case of Pat Robertson

Huriye Abaydın

İstanbul Ü. SBE
Doktora Öğrencisi
Türkiye

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş : 30.10.2023

Kabul : 22.01.2024

Yayın : 30.06.2024

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Özet

Fundamentalistler 20. asrın başında Amerikadaki evanjelikler arasında aşırı liberalleşmeye ve özellikle de Kutsal Kitap üzerinde yapılan yoğun kritiklere tepki olarak ortaya çıkan bir gruptur. İsimlerinin fundamentalist olarak anılması 20. yüzyıl başında yazılan *The Fundamentals* adlı eser sebebiyledir. Kutsal Kitap'ı literal olarak okuyan fundamentalistlerin ayırıcı bir özelliği de binyılcı anlayışa sahip olmalarıdır. Modernlik karşıtı bir hareket şeklinde ortaya çıkmalarına rağmen fundamentalistlerin modern dönemin önemli göstergelerinden medyayı çok iyi kullanmaları önceden olmayan televanjelist kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu grup ilk başlarda radyo, daha sonra televizyon ve son dönemlerde interneti yetkin olarak kullanmıştır. Özellikle se-yirciyle birlikte yapılan programlarda detaylı tasvirlerle Yeni Ahit okumaları, dua saatleri ve etkili vaazlar verilir. Bu kişiler arasında önde gelen bir isim Pat Robertson, kurduğu uydu ağıyla ve yaptığı kesintisiz yayınlarla kısa sürede büyük kitlelere ulaşmış ve Amerika'da dini yayıncılık alanında önemli bir isim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Fundamentalizm, Pat Robertson, Televanjelizm.

Abstract

Fundamentalists are a group that arose among American evangelicals in the early 20th century as a reaction to extreme liberalization and especially intense criticism of the Bible. They are called fundamentalists because of *The Fundamentals*, written at the beginning of the 20th century. A characteristic of fundamentalists who read the Bible literally is their millenarianism.

Although they began as an anti-modernist movement, fundamentalists' extensive use of the media, one of the most important indicators of modernity, gave rise to the previously unknown concept of televangelists. This group has been adept at using radio, then television, and more recently, the Internet. New Testament readings with detailed descriptions, prayer times, and effective sermons are given, especially in programs with an audience. Pat Robertson, a prominent figure among these people, reached large audiences quickly with his satellite network and his continuous broadcasts and became an important name in the field of religious broadcasting in America. **Keywords:** History of Religions, Christianity, Fundamentalism, Pat Robertson, Televangelism.

Giriş

Fundamentalizm özellikle 19. asırdaki din karşıtı ideolojilerin yükselmesine ve bununla birlikte dindarların da gün geçtikçe liberalleşmesine karşı ortaya çıkmış reaksiyoner bir harektir. Kelime itibarıyla *fundamental*, yani “köklere dönüş”, köktencilik anlamına gelen *fundamentalizm*, terim anlamıyla “köktendincilik” olarak tercüme edilmektedir. Fundamentalist kavramı sonraları diğer dinlerdeki aşırılıkları belirtmek için de kullanılmışsa da, evanjelikalizmin bir alt türü olarak ortaya çıktığı düşünüldüğünde, onun öncelikle Amerikan Protestanlığına ait bir kavram olduğu söylenebilir. Özellikle 1920’lerden sonra Amerika’da sıkça dile getirilen bu kavram sekülerleşme ve liberalleşmeye karşı mücadele etmeyi savunan ve bunu da iyi bir Hıristiyanlık göstergesi kabul eden bir anlayışı yansıtmaktadır. Günümüzde de anti-modernist olarak tanımlanan bu grubun temel iddiaları arasında literalizm, pietizm ve milenyarizm bulunmaktadır.¹ Bazı yazarlar tarafından ideoloji olarak tanımlanan fundamentalizm anlayışı, 1920 ilâ 1940 yılları arasında ortaya çıktığı ilk dönemde görüş farklılıkları sebebiyle Baptist, Metodist ve Presbiteryenler arasında bölünmelere yol açıp bir süre etkisi azalsa da 1960’larda dünya bazında yaşanan karışıklıkların ardından 1970’lerde bağımsız cemaatlerde ve televanjelistlerin takipçileri arasında tekrar görünürlük kazanmıştır.²

20. asrın başlarında *Scofield Reference Bible* ve yine bu oluşumun temellerinin ele alındığı *The Fundamentals* isimli iki eser yayınlanmış ve bunlar fundamentalist görüşlerin temel kaynakları kabul edilmiştir. *The Fundamentals* kitabında fundamentalist kiliselerin temel ve gerekli beş noktası şeklinde adlandırılan şartlar üzerinde titizlikle durulmuştur. Bu şartların birincisi, Kutsal Kitap’ın hatasız ve Tanrı tarafından ilham edilmiş bir kitap olduğuna inanılmasıdır. Özellikle 18. ve 19. asırda yoğun olarak yapılan Kutsal Kitap kritiklerine tepki olarak bu şart en başa alınmıştır. İkincisi, İsa Mesih’in, annesinden bakire doğumuna inanılmasıdır. Kutsal Kitap kritiklerinin en fazla eleştirdiği hususlardan birinin mucizeler olması hasebiyle bu konunun üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır. Diğer mucizeler bir yana bu durum en nihayetinde İsa Mesih’in tanrısallığına halel getirebilecek bir konu olması sebebiyle ayrı değerlendirilmiştir. Diğer üç şart, kefarete teorisinin önemi, fiziksel dirilişin gerçekliği ve İsa Mesih’in mucizeleridir.³ Genel olarak temel kabul ettikleri hususiyetlerin mucize grubunda yer alması fundamentalistlerin seküler din anlayışına karşı tepkilerini ortaya koymaktadır.

Fundamentalistlerin kaynak metin olarak kullandıkları bir diğer eser *Scofield Reference Bible*’dir. 20. asrın başında Cyrus Ingerson Scofield tarafından yazılan mukayeseli, çapraz referanslarla genişletilmiş ve notlandırılmış bu Kutsal Kitap çevirisinde premilenyalist bakış açısı muhafaza edilmiştir. Bu çeviri ilk çıktığı dönemde çok satan, meşhur bir kitap olmuş; tekrar tekrar baskılarla çoğaltılmış ve fundamentalistler tarafından özel olarak açılan Kutsal Kitap kurslarında eğitim kitabı olarak kullanılmıştır. Daha sonra da 1967’de bir grup fundamentalistin editörlüğünde revize edilerek son hâline getirilmiştir. Yapılan son baskısının önsözünde kitap, güvenilir bir çeviri olarak tavsif edilmiş, yazarı Cyrus’un “muhteşem eseri” şeklinde adlandırılmış ve genel olarak “olağanüstü başarılı” diye vurgulanmıştır.

Scofield Kutsal Kitabı’nın editörler tarafından yazılan önsözünde bu kitapta yapılan referanslar sayesinde Kutsal Kitap’ın herkes tarafından iyi anlaşılmasının hedeflendiği belirtilir. Verilen referanslarla Kutsal Kitap’ı okuyan kişi, metinleri bir bütün hâlinde görebilir.⁴ Metin arası

¹ Ali Rafet Özkan, *Fundamentalist Hristiyanlık: Yedinci Gün Adventizmi* (Ankara: Alperen Yayınları, 2002), 12.

² Jared Wicks, “Fundamentalism”, *Dictionary of Fundamental Theology*, ed. Rene Latourelle (New York: The Crossroad Publishing Company, 1994), 320.

³ Edith L. Blumhofer, “Fundamentalism”, *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (New York, Londra: Routledge, 2004), 501-502; *The Fundamentals*, Chicago: Testimony Publishing Company.

⁴ *The Scofield Study Bible*, ed. C. I. Scofield vd. (New York: Oxford University Press, 2002), ix.

yapılan açıklamalar ve mukayeselerle fundamentalist bakış açısına göre Kutsal Kitap'ın nasıl anlaşılması gerektiği okuyana dikte edilmektedir. Mesela, "Vahiy" kitabının girişindeki açıklama bölümünde kendilerinin kabul ettikleri türbülasyon görüşlerini 4-19 bölümlerine dayandırdıklarına dair notlar vardır.⁵

Scofield'ın bu çevirisi öncelikli bir yere sahip olmakla birlikte fundamentalistler Kutsal Kitap'ın literal anlamda tamamının doğru ve hiçbir hususta yanılmaz olduğunu, hakikatin sadece kendi tekellerinde bulunduğunu ve bu kitaba uymayan herkesin en azından günahkâr olduğunu iddia ederler. Bununla birlikte misyoner karakterlidirler ve insanları içine düştükleri günah bataklığından kurtarmak için ellerinden geleni yaptıklarını düşünürler. Bu doğrultuda hareket eden fundamentalistlerin evliliklerinde, aile hayatlarında, çocuklarına karşı davranışlarında belirleyici yaklaşımın korku olduğu, onları uyarırken de cehennemle korkuttukları ve sözlerine uyulmadığında dışlayıcı ifadeler kullandıkları görülmektedir.⁶

1. Amerikan Fundamentalizmi

Fundamentalizm, Amerika'da Protestanlığın bir alt kolu kabul edilen evanjelizmin içerisinden çıkmış ve evanjelizme benzer ilkeleri savunmuştur.⁷ Protestanlıktan neşet eden fundamentalistler, Kutsal Kitap'ta anlatılanları tamamen gerçek olduğunu benimseyerek metnin otoritesini kayıtsız-şartsız kabul etmiş ve kitabın herhangi bir şüpheye mahal vermeksizin kurtuluş için gerekli temelleri ortaya koyduğunu düşünmüşlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kutsal Kitap'a bağlılık, evanjelikler için de önemli bir husustur fakat bu konuda fundamentalistler evanjelistleri de aşmıştır. Esasen bu özellik Protestanlığın ortaya çıktığı dönemlerde dile getirilen bir vakiadır. Fakat bu anlayış zamanla, bilhassa aydınlanma sonrasında, eski önemini yitirmiş, pozitivist dönemden sonra da neredeyse yok olmaya yüz tutmuştur. Daha sonra öncelikle evanjelistler arasında tekrar yeşermiş ve evanjelistlerin arasından çıkan fundamentalistler tarafından en üst seviyeye taşınmıştır. Bununla birlikte fundamentalizm tam anlamıyla bir mezhep olarak kabul edilmemektedir.⁸ Bir üst tanım şeklinde tarif edilen bu kavram, sadece Hıristiyanlıkta değil, diğer birçok dinde de aşırı uçlardaki kimseleri tanımlamak için kullanılmıştır.

Fundamentalistlerin sahip oldukları görüşleri diğer mezhepler de paylaşırsa da fundamentalistleri diğerlerinden ayıran en önemli hususiyetlerden biri onların premilenyalist görüşe sahip olmalarıdır. Premilenyalizm Amerikadaki Protestan fundamentalizm/evanjelizm teolojisinin özüne ait bir Hıristiyan eskatolojisidir. Genelde karışıklık dönemlerinde ortaya çıkan ve Tanrı'nın tarihin sonunda insanları nasıl yargılayacağı ve nasıl cezalandıracağı konusunda bilgi veren bir inanıştır. Fundamentalistlerin bu anlayışına göre kıyamet öncesi çıkacak kaosta kendileri gibi inananlar Tanrı tarafından göğe kaldırılacaktır (*rapture*). Ardından çıkacak kargaşada (*tribulation*) Tanrı kendilerinden olmayan diğer herkesi cezalandıracaktır. Bu, kaos hâli nihayete erip günahkârlar cezalandırıldıktan sonra göğe kaldırılanların tekrar yeryüzüne döneceği ve Mesih'le birlikte bin yıl boyunca huzur içinde yaşayacağına inandıkları bir inancı

⁵ *The Scofield Study Bible*, 1717.

⁶ Konuyla ilgili örnekler için bkz. Rod L. Evans & Irwin M. Berent, *Fundamentalism: Hazards and Heartbreaks* (Illinois: Open Court Publishing, 1990), 7-10. Verilen örneklerden birinde fundamentalist bir kilisenin üyesi George Guzman, günah işleme korkusuyla bir yıl boyunca evinden dışarı adım atmadığını söyler.

⁷ Her ne kadar fundamentalistlerin evanjeliklerden çıktığı kabul edilse de bazı yazarlar 19. asırda ortaya çıkan dispensasyonalist hareket ve Princeton Teolojisi'nin birleşiminden neşet ettiğini iddia etmektedir. Bkz. Ernest R. Sandeen, "Toward a Historical Interpretation of the Origins of Fundamentalism", *Church History* 36/1 (1967): 67. Bununla birlikte dispensasyonalist din anlayışının fundamentalistler arasında benimsendiği genel bir kabuldür.

⁸ Evans & Berent, *Fundamentalism: Hazards and Heartbreaks*, 1.

yansıtmaktadır. Bu inanışları sebebiyle kendilerine binyılcılar anlamında premilenyalist denilir. Görüşlerini Kutsal Kitap'ın "Vahiy" bölümüne dayandırırılar: "Sonra bir meleğin gökten indiğini gördüm. Elinde dipsiz derinliklerin anahtarı ve büyük bir zincir vardı. Melek ejderhayı –İblis ya da Şeytan denen o eski yılanı– yakalayıp bin yıl için bağladı. Bin yıl tamamlanınca deka ulusları bir daha saptırmasın diye onu dipsiz derinliklere attı, oraya kapayıp girişı mühürledi. Bin yıl geçtikten sonra kısa bir süre için serbest bırakılması gerekiyor" (Vahiy, 20:1-3).⁹ Bu ifadeler fundamentalistlerin Mesih'le geçirecekleri bin yılın referansı kabul edilmektedir.¹⁰ Bu doğrultuda fundamentalist anlayışa sahip inananların ortak özelliğini belirleyen inançlardan birinin premilenyalizm olduğu görülmektedir.

Fundamentalistlerin evanjeliklerden ayrıldıkları hususlar ise yedi başlık altında sıralanabilir:

- 1) Bilim ve uzmanlık konusunda şüpheci ve entelektüellik karşıtı olan fundamentalistler, inancın daha iyi anlaşılması için akademik çalışmalar konusunda müntesiplerini cesaretlendiren evanjeliklerden ayrılırlar.
- 2) Evanjelikler, Kutsal Kitap'ın yazıldığı kültürü ve koşulları anlamının gerekli olduğuna inanırken fundamentalistler, Kutsal Kitap'ın nasıl yazıldığı konusunda mekanik bir bakış açısına sahiptir.
- 3) Fundamentalistler, Kutsal Kitap'ın yorumlanmasına literal açıdan yaklaşırken evanjelikler, Kutsal Kitap'ın zengin bir tarih, şiir, kehanet, mecaz ve semboller içerdiğini kabul eder ve buna göre anlaşılması gerektiğini savunurlar.
- 4) Evanjelikler, Hristiyan inancının esasları üzerine diğerleriyle herhangi bir müzakereye girişmeseler de bu farklılıkların onlarla işbirliğini engellemediği görüşünü benimserken fundamentalistler, kendilerinin Hristiyanlık anlayışını kabul etmeyen diğer Hristiyanlarla ilişki kurmayı reddederler.
- 5) Fundamentalistler, çoğunlukla kültürlerinin inançlarını etkilemesine izin verirler. Bu sebeple ırksal bakımdan diğerlerine hoşgörüsüz yaklaşır, İncil'de bahsedilen refah öğretisini¹¹ kabul eder ve siyasette sağcı görüşleri desteklerler. Buna karşın evanjelikler, kendilerinininki de dâhil olmak üzere kültürleri Kutsal Kitap'a göre sorgularlar.
- 6) Evanjelikler, Yeni Ahit'te buyurulduğu gibi Hristiyanların toplumun tuzu ve ışığı olmaları gerektiği kanaatini taşıırken fundamentalistler, yakın dönemlere kadar Hristiyanlığın kitabı Yeni Ahit'te sosyal tavsiyeler olduğunu inkâr ederlerdi.
- 7) Fundamentalistler, Mesih'in yeryüzüne ikinci gelişı konusunda belli başlı fikirlerde ısrarcıyken evanjelikler, Mesih'in dünyaya tekrar gelişı konusundaki ayrıntılarda yorum farklılıklarının olabileceğini kabul ederler.¹²

Anlaşılabacağı üzere fundamentalist gruplar daha literalist, daha sabit, daha katı kurallara ve görüşlere sahipken evanjelikler, her ne kadar fikirleri yaklaşık olarak aynı olsa da onlarla mukayese edildiğinde daha yumuşak, gerektiğinde işbirlikçi ve anlaşmaya yatkındırlar.

⁹ Metin içindeki Kutsal Kitap pasajları, *Kutsal Kitap: (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri* (Kore: Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, 2014) kitabından alınmıştır.

¹⁰ Robert K. Whalen, "Premillennialism", *Encyclopedia of Fundamentalism*, ed. Brenda E. Brasher (New York: Routledge, 2001), 383.

¹¹ Özellikle televaizlerin de üzerinde ısrarla durduğu refah öğretisi İncil'e dayandırılmaktadır. Bu yoruma göre Tanrı, insanların maddi bakımdan refah içinde ve mutlu olmalarını ister. Yoksulluk ve hastalık Tanrı'dan dolayı değil, inananların Hristiyan tutum ve anlayışları sebebiyledir. Fedakârlığın ve acı çekmenin çağdaş Hristiyanlık mesajıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Dahası ekonomik başarının anahtarlarının Yeni Ahit'te bulunduğu, bunun için de insanların bağış yaparak daha çok zenginleşeceği iddia edilmektedir. Jeffrey K. Hadden & Anson Shupe, "Televangelism in America", *Social Compass* XXXIV/1 (1987): 61.

¹² Harriet A. Harris, *Fundamentalism and Evangelicals* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 6.

Fundamentalistleri tehlikeli kılan nokta onların uzlaşmaya yanaşmayan ve şiddete meyyal din kabulleridir. Bu doğrultuda Amerika Birleşik Devletleri'nde Rahip Jim Jones önderliğinde topluca intihar eden 913 kişi, liderlerinin kendilerini Armageddon'un¹³ çok yakında nükleer bir silâhla vuku bulacağına ikna etmesi üzerine bu eylemi gerçekleştirmiştir. Yine aynı şekilde 1995'te, patlayıcı yüklü bir kamyonla Oklahoma şehri federal binasına saldıran ve 168 kişinin ölümüne sebep olan aşırı sağ Hıristiyan akımına mensup Timothy McVeigh, dünyanın her an sona ereceğine inanan Davidian grubu taraftarı yazar Ron Cole'un hayranıdır.¹⁴ Bu üç örnekler dışında ayrıca Amerikan Anayasası'nda izin verilen kürtaj hakkına da karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda 1988'de *Kurtarma Operasyonu* adı altında bir grup kurup klinikler önünde gösteri yapmış ve içeriye girecek kadınlara mâni olmuşlardır. Haklarında çıkan mahkeme kararlarına rağmen bu eylemlerinden vazgeçmeyip yeri geldiğinde hapse girmeyi göze almışlardır. Hatta fundamentalist televizyonculardan Jerry Falwell, göstericilerin yaptığı bu eylemler için kendisini bu grubun "amigosu" olarak tavsif edip onları desteklediğini belirtmiştir.¹⁵ Yine çalışmamızda ele aldığımız Robertson'ın, Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez'in öldürülmesine yönelik çağrısı fundamentalistlerin bu konuda ne kadar ileri gidebileceklerini göstermektedir.¹⁶ Bununla birlikte fundamentalistleri bastırma ve zorlamanın bir seçenek olarak kabul edilemeyeceği de savunulmaktadır. Zira fundamentalistlerin bu kadar içine kapanık ve bağınaz bir hâle gelmesinde asrın başında yaşadıkları Scopes davasının¹⁷ önemi ve bu süreçte aşağılanmalarının mühim bir etken olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bazı yazarlar köktendincilerin her hususta bir komplo teorisi sezindiklerini ve bunun sonucunda bazen şeytani öfkeye kapıldıklarını iddia ederler.¹⁸

Fundamentalist hareketlerin bu kadar etkin olmasında, başka birçok faktörle birlikte, televanjelist olarak adlandırılan ve medya yoluyla insanlara vaazlarına ulaştıran kimselerin önemi büyüktür. Aslında modernizme karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmış bir hareket olsa da, müntesiplerinin modern dönemin teknolojik aygıtlarını iyi derecede kullandıkları görülür. Bilhassa Amerika'da bazı etkili vaizler, fundamentalist hareketin yayılmasında önemli isimler olarak kabul edilir. Bu isimler arasında Jerry Falwell ve bizim bu metinde bilhassa incelemeye tâbi tutacağımız Pat Robertson dikkat çeken kişilerdir. Onların yaptıkları konuşmalar ve insanlar üzerinde bıraktıkları etkiler, fundamentalizmin medya yoluyla ne kadar yayıldığını göstermesi bakımından mühim örneklerdir.

¹³ Yeni Ahit'te "Vahiy" kitabında anlatıldığına göre, iyilikle kötülük arasında yapılacak son savaşın yeri ve bu savaşa verilen ad Armageddon'dur. Büyük günde bütün dünya ve yeryüzü krallarının katılacağı bir savaş olarak kabul edilmektedir. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 51.

¹⁴ Şule Akbulut Albayrak, *Hristiyan Fundamentalizmi* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2007), 58-59. Fundamentalistlerin bu aşırı davranışlarını ve özellikle eskatolojik anlayışla ilgili yaptıkları yorumları detaylıca anlatan bir kitap için bkz. Grace Hallse, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, çev. Mustafa Acar & Hüsnü Özmen (Ankara: Kim, 2003).

¹⁵ Nancy T. Ammerman, "North American Protestant Fundamentalism", *Fundamentalisms Observed*, ed. Martin E. Marty and R. Scott Appleby (Chicago: The University of Chicago Press, 1984), 45.

¹⁶ Albayrak, *Hristiyan Fundamentalizmi*, 133. Bu konu basına da yansımış ve Robertson daha sonra bu ifadesini geri alarak özür dilemiştir.

¹⁷ 20. yüzyılın başında okullarda evrim teorisinin öğretilmesi yasaklandığında, John Scopes isimli bir biyoloji öğretmenin bu yasağı delmesi sebebiyle dava açılmıştır. Bu dava fundamentalistler ve evrimciler arasında gerçekleşmiş ve sonunda her ne kadar fundamentalistler kazanmış gibi görünse de dava sürecinde fundamentalistler yaptıkları savunmalarla çok gülünç duruma düşmüşlerdir. Dava sürecinin fundamentalistleri tamamen hırslandırarak daha uzlaşmaz hâle dönüştürdüğü ifade edilmektedir. Bkz. George M. Marsden & William L. Svelmoe, "Evangelical and Fundamental Christianity", *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones (Detroit: Thomson Gale, 2005), 5: 2889-2890.

¹⁸ Karen Armstrong, *Tanrı Adına Savaş*, çev. Murat Erdem (İstanbul: Alfa, 2016), 567.

2. Medyanın Kullanımı

Medya organları ortaya çıktığından itibaren her alanda etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Yazılı medyanın tarihi çok eski olmakla birlikte özellikle radyo ve televizyonla insanlara anında bilgi ileten ve bunu ses ve görüntüyle yapan aygıtlar önceliklerden çok daha etkili olmuştur. 19. asrın sonlarında ortaya çıkan radyo, kitle iletişim araçları arasında uzun süre etkin biçimde kullanılmıştır. Kitle iletişim araçlarının kullanılmasında öncelikli amaç bilgilendirme ve sosyo-kültürel açıdan geliştirmeyken daha sonraları her grubun kendi amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri bir propaganda aracına dönüşmüştür. Bu husus dönem dönem tartışmalara da konu olmuş, bazı gözlemciler medyanın, ideolojik açıdan izleyicilere hükmettiğini iddia ederken bazılarıysa insanların kültürel açıdan fikirlerinin ve söylemlerinin yansıtıldığı bir çeşit tuval görevi gördüğünü söylemiştir.¹⁹

Bu tartışmaların yanı sıra eğlenceye ve seküler hayata yönelik taraflarının çoğunlukta olması hasebiyle medya ilk başlarda dinî çevreler açısından pek tasvip edilmeyen, hatta uzak durulması gereken bir aygıt olarak görülmüştür. Fakat bir süre sonra özellikle evanjelistler ve fundamentalistler tarafından dinî propaganda amacıyla çokça kullanılmaya başlanmıştır. Adı geçen bu gruplar radyonun ilk günlerinden itibaren ve daha sonra televizyonla birlikte aktif bir şekilde kitlesel medya araçlarını kullanmış ve bu sayede birçok kişiye ulaşma imkânı yakalamışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kuzey Amerika'da evanjelik lider Billy Graham teknolojinin tüm imkânlarını kullanmış, hatta bazılarınca “medyatik bir figür” olarak vasıflandırılmıştır.²⁰

Dinî yayıncılık alanında radyonun kullanılması neredeyse radyonun icat edilmesiyle aynı tarihlere denk düşmektedir. ABD Ticaret Bakanlığından ilk radyo lisansı alan KDKA Pittsburgh istasyonu 2 Ocak 1921'de Calvary Piskoposluk Kilise korusunun ayinini yayınlamış ve sonra bu ayin, haftalık olarak Pazar akşamlarının program çizelgesine dâhil olmuştur.²¹

Radyoyu dinî propaganda aracı olarak kullanan ilk isim Şikago İncil Mabedi'nin evanjelist rahibi Paul Rader olmuştur. 1922'de radyo aracılığıyla insanlara İncil'i vaaz eden Rader, bir süre sonra her pazar on dört saatlik programlar yaparak insanlara ibadet hizmeti sunmuştur. Bu hizmetler arasında, koro ile org konserleri, Şifa Saati ve İncil Drama Saati gibi popüler başlıklara yer vererek dinleyici sayısını çoğaltmıştır. Aynı yılda Aimee Semple McPherson adında bir evanjelist kadın vaiz, radyonun mesajın yayılmasında ne kadar etkin olduğunu fark edince bu şekilde yayın yapmaya başlamış ve radyodan vaaz veren ilk kadın olmuştur. Bu yıllarda radyodan mesajlarını iletenler sadece evanjelistler ve fundamentalistler de değildi. Yeni Dinî Akımlara dâhil edilebilecek birçok isim de böyle yayınlar yapmıştır.²² İlk başlarda bu tarz dinî programlar sayı bakımından daha az izleyiciye sahipken zamanla geniş kitlelere ulaşmıştır. Charles E. Fuller'in 1940'larda yaptığı yayınları yirmi milyon kişi dinlemiştir. Program içeriğinde profesyonel bir koroyla seslendirilen İncil şarkıları, Fuller'in vaazları ve dinleyiciler tarafından gönderilen Tanrı'ya yönelik yazılmış mektupların okunması gibi kısımlar vardı.²³ Radyo yayınları güçlendikçe bu tarz programların sayısı da artmış ve sonunda bazı yayıncılar kendilerine istasyon olarak özel radyolar açabilecek güce erişmişlerdir. İlerleyen yıllarda televizyon yayınları başlayınca radyodaki bu serüven televizyon ekranlarına da taşınmıştır.

¹⁹ Stewart M. Hoover, “Media and Religion”, *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones (Detroit: Thomson Gale, 2005), 9: 5805.

²⁰ Hoover, “Media and Religion”, 9: 5806.

²¹ Gregor T. Goethals & Phillip Charles Lucas, “Religious Broadcasting”, *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones (Detroit: Thomson Gale, 2005), 11: 7710.

²² Goethals & Lucas, “Religious Broadcasting”, 7710.

²³ Goethals & Lucas, “Religious Broadcasting”, 7711.

1950'li yıllarda pek çok kişi bağımsız olarak televizyon programları yaparak oldukça fazla sayıda kimseye seslerini duyurmuşlardır. Özellikle hasta ve evinden çıkamayan, pazar ayınlarına katılamayan kimselere hizmet götürme adı altında başlayan bu programlar bir süre sonra daha da çoğalmıştır. Bu tarihten sonra tüm dinî gruplar televizyon üzerinden vaazlar vermeye, Kutsal Kitap dersleri gibi programlar yapmaya başlamışlardır. Özellikle uydu yayınları etkin bir şekilde kullanılır hâle geldiğinde bağımsız dinî ağlar da ortaya çıkmıştır.

Bu konuda öncü olan Pat Robertson, Christian Broadcasting Network'ü (CBN) kurarak dinî yayın konusunda farklı bir formata yönelmiştir. Kendisinden sonra ortaya çıkacak birçok yayın ağı da benzer formatlar kullanmıştır. Bu girişimlerin sonunda kesintisiz dinî televizyon-radyo yayınları ve uydu teknolojisiyle dünyanın dört bir yanına ulaşılmıştır. 1959'da aldığı bir UHF istasyonu ile yayına başlayan Robertson,²⁴ gelişen teknolojiyle birlikte kurduğu bu ağı genişletmiştir. Fundamentalistlerin din konusunda medyayı etkin bir şekilde kullanmasıyla daha önce olmayan "televanjelist" kavramı ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar fundamentalistler kitle iletişim araçlarını yoğun bir şekilde kullansalar da dinî yayın yapma konusunda ilk teşebbüs, radyoda olduğu gibi televizyonda da 1940'ta Katolik ve Protestan grupların Paskalya ayınlarını canlı yayınlamasıyla gerçekleşmiştir.²⁵ Daha sonra ise Billy Graham, Jerry Falwell ve Pat Robertson gibi isimler dinî yayıncılık alanında bağışçıların da büyük desteğiyle uzun süreli kalıcı yayınlar yapmaya başlamışlardır. Televizyon üzerinden insanlara duygusal Yeni Ahit parçalarını detaylı tasvirlerle anlatarak yapılan vaazlar, izleyiciler üzerinde de büyük etkiler bırakmıştır. Bununla birlikte canlı olarak seyirciyle yapılan programlarda katılımcıların daha çok kadınlar olması da dikkati çeken hususlardandır. Yapılan araştırmalarda 2002 tarihli verilere göre bir ayda, genellikle yetişkin grubundan 132 milyon kişinin, yani nüfusun yüzde 52'sinin televizyon ve radyo üzerinden bu dinî yayınları izlediği anlaşılmaktadır. Anketin verilerine göre bu kitlenin çoğunluğunu kadınlar, bilhassa Afro-Amerikan kadınlar oluşturmaktadır. Dinî yayın yapan programları izleyen ayda yaklaşık doksan milyon insan, haftalık Hıristiyan kiliselerine giden kişi sayısına denk düşmektedir.²⁶ Bu rakamlar, yapılan yayınların kiliseye gidip ibadet etme gibi klasik dinî vecibeleri yerine getirmeyle kıyaslandığında insanlara ulaşmakta ne kadar etkili bir yol olduğunu göstermektedir.

Önce radyoyu sonra televizyonu iyi kullanmaları ve son zamanlarda internet ortamında da etkin bir şekilde varlık göstermeleri sebebiyle fundamentalistler misyonerlik görevlerini bu kanallar aracılığıyla aktif bir şekilde yerine getirmektedir. Şüphesiz misyonerlik ve yayıncılık diğer dinlerde veya diğer Hıristiyan mezheplerinde de vardır ve son zamanlarda internetin de yayılmasıyla her grup bu imkânı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Fakat biz bilhassa Amerika'daki fundamentalistleri değerlendirip bunlar arasında meşhur ve alanın kurucu isimlerinden sayılan Pat Robertson'ın medyayı kullanarak insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi inceleyeceğiz.

3. Pat Robertson ve Televaizliği

Amerika'da zengin bir politikacının çocuğu olarak dünyaya gelen Pat Robertson (1930-2023), hukuk eğitimi almış ve hayatının gençlik yıllarında dinî konularla ilgilenmemiştir. Hatta üniversite döneminde içkiye, kart oyunlarına ve kadınlara karşı zaafı olduğuyla ilgili

²⁴ Goethals & Lucas, "Religious Broadcasting", 7712.

²⁵ Glenn W. Shuck, "Televangelism", *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (Routledge: New York, Londra, 2004), 422.

²⁶ Goethals & Lucas, "Religious Broadcasting", 7709.

şöhretinden bahsedilmiştir.²⁷ Onun dine karşı ilgisi daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacaktır. Otobiyografik kitabı *Shout it from the Housetops*'ta bu serüvenini anlatır ve dindar bir kişi olan annesinin kendisine gönderdiği mektubunda “Pat, Tanrı'nın hayatın için bir planı var ve sen o planın merkezinde yer almadıkça asla mutlu olamayacaksın.”²⁸ diye yazdığını söyler. Sonunda annesinin telkinlerine ve kendi iç arayışlarına engel olamayıp bir gün karısına papaz olma isteğini açar ve karısıyla birlikte her pazar farklı kiliseleri gezerek kendilerini ait hissettikleri bir yer aramaya başlarlar. Sonunda bu hissi evanjelik kilisede deneyimlerler. Bu kararını annesine bildirdiğinde, annesinden, kendisinin İsa'yı tanımadığı, dolayısıyla papaz olmayı başarsa bile herhangi bir papazdan öteye geçemeyeceği cevabını alır. Aynı zamanda manevi gelişimine katkıda bulunması için onu Cornelius Vanderbreggen adlı bir papazla tanıştırır.²⁹ Robertson, eserinde Vanderbreggen'in kendi hayatında büyük etkisi olduğunu ve onu dinî açıdan yönlendirdiğini yazar. Robertson'ın kişisel açıklamalarından anlaşılacağı üzere kendisinin bizzat seçilmiş olduğuna inanmış, insanlar için bir şeyler yapma azmiyle yola çıktığına kani olmuş, böylece karizmatik lider olma yolunda adım atmıştır.

Robertson'ın dinî süreçteki bu yolculuğu sadece papazlıkla kalmaz ve bir süre sonra hem siyasi anlamda hem de insanlar üzerinde etki bırakmasıyla daha ileri derecelere evrilir. Kurduğu üniversitesiyle kendi düşüncelerine destekçi kişiler yetiştirmesi yine onun fikirlerini yayma çabalarındandır. Öncesinde de ifade edildiği gibi, özellikle dinî yayınlar konusundaki egemenliği ve sonrasında siyasete atılması, hatta 1988 seçimlerinde Amerikan başkanlığı için aday olması onun gücüne işaret etmektedir. Seçimi kazanamadığıdaysa, siyasetten tamamen çekilmemiş, aksine arka planda belirleyici güç olarak devam etmiştir. Hakkında kitap yazan ve onu “Amerika'nın en tehlikeli adamı” olarak tavsif eden Robert Boston, durumunu şöyle özetlemiştir: “Tüm bunlardan sonra eğer kral olamıyorsan yapacağın en iyi şey kral yardımcısı olmak değil, bir sonraki kralın adını belirlemek ve belli politikaları yerine getirmesi için onun arkasını kollamaktır.”³⁰

Robertson siyasi görüşlerini anlatırken Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nı Calvinist ilkelere dayalı olarak gördüğünü ileri sürer.³¹ Kalvinci anlayış, reformun ilk yıllarında John Calvin'in Cenevre merkezli teokratik bir devlet kurma girişimini ifade etmektedir ve Robertson'ın özellikle Calvinist ifadesini dile getirmesi, literal kabul ettiği Kutsal Kitap anlayışını halk üzerinde baskın bir şekilde kullanacağına işaret etmektedir. Bununla birlikte Robertson'ın Kalvinci tarzı yönetimi kendisine yakın görmesi ve bunu dile getirmesi Calvin'in fundamentalist kiliseler üzerindeki etkisini göstermesi bakımından da önemlidir.

Robertson, 1959'da Güney Baptist Kilisesi'nden papaz olarak mezun olmasına rağmen klasik anlamda bir kilisede papazlık görevinde bulunmamış, sadece televaizlik yapmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Robertson'ın belli bir ajanda gözettiği akla gelen ihtimallerdendir. Faaliyetlerini anlatırken Tanrı'ya sormadan hiçbir şey yapmadığını söyleyen Robertson, CBN kanalını açmak için de kendisini yedi gün boyunca bir kiliseye kapatmış ve bu süreçte oruç tutarak Tanrı'nın sesini duymaya çalışmıştır. İkinci gününde kendisine Tanrı'nın, kalbinin

²⁷ Robert Boston, *The Most Dangerous Man in America? Pat Robertson and the Rise of the Christian Coalition* (New York: Prometheus Books, 1996), 24.

²⁸ Pat Robertson & Jamie Buckingham, *Shout it from the Housetops* (New Jersey: Logos International, 1972), 15.

²⁹ Robertson & Buckingham, *Shout it from the Housetops*, 17-19.

³⁰ Boston, *The Most Dangerous Man in America? Pat Robertson and the Rise of the Christian Coalition*, 15. Boston kitabında, Robertson'ın insanlar üzerinde baskı kurduğunu, kendisini eleştirenleri de Hristiyan karşıtı ve Tanrı düşmanı olmakla suçladığını belirtir. Bu davranışları sebebiyle Amerika'daki birçok kimsenin onun hakkında açgözlü televanjelist, gözünü iktidar hırsı bürümüş ve muhtemel bir megaloman diye düşündüklerini iddia eder.

³¹ Ammerman, “North American Protestant Fundamentalism”, 53.

derinliklerinden “Git ve o istasyonu al.” diye seslendiğini iddia etmiştir.³² Bu ifadelerden sonra kendisini Yeşu ile kıyaslamış ve nasıl Tanrı, Yeşu’ya seslenip onun Kudüs topraklarını ele geçirmesini istediye, aynı şekilde kendisine de seslendiğini ve bu bilinçle görevi kabul ettiğini ifade etmiştir.

Kanalı aldıktan sonra vefatına kadar haftanın beş günü bizzat kendisi programlar yapmış, bu programları bir süre sonra kırk üç ülkede yayınlanmıştır.³³ Televizyon istasyonunu alması, papaz olarak atanmasından kısa bir süre sonra, 1960’tadır. İstasyonu almak için gittiğinde satan kişinin karşısında dikilip şöyle söylemiştir: “Ben Pat Robertson, Tanrı beni bu istasyonu almam için gönderdi.”³⁴ Tanrı’nın kendilerini yönlendirdiğini iddia etmeleri, yaptıkları çoğu şeyin Tanrı kontrolünde olduğunu söylemeleri fundamentalist anlayışın özelliklerindedir. Robertson’un kişisel sitesinde Pavlus’un şu ifadesini alıntılıdığını da görürüz: “Beni güçlendiren İsa’nın aracılığıyla her şeyi yapabilirim.” (Filipililere 4:13). Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Pat Robertson bu sefer de kendisini Pavlus’la kıyaslamakta, yaptığı işlerde meşruiyetini Tanrı’dan aldığını ima etmektedir.

70-80 ve 90’lı yıllarda çok etkili olan televaizlik, daha sonraları bu önemini kısmen yitirmiş fakat o yıllarda edinilen çevre ve müntesiplerle Robertson’un hem maddi hem de taraftar bakımından gücü de bir hayli artmıştır. Zira televaizlik sayesinde edindiği çevreyle yıllık olarak büyük bir gelire ve kendilerinin ifade ettiğine göre 1,7 milyon üye ile 50 eyalette 1600 yerel işletmeye sahip olan Hıristiyan Koalisyonu’nu oluşturmuştur.³⁵ Tüm bu kazanımlara sahip olmasında en büyük etkenlerden biri yaptığı konuşmalardır. Robertson’un düşünce yapısını daha iyi anlayabilmek için onun topluluğa karşı üç ayrı tarihte yaptığı bazı konuşmalarından örnekler getirip değerlendireceğiz.

Konuşmalardan ilki 1986 yılında, yani Robertson’ın 1988’deki seçimden önceki hazırlık aşamasında yapılmıştır. Konuşmanın içeriğine bakıldığında Robertson’ın başkanlık seçimlerine hazırlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Yazının başlığı “Muhafazakârlık Galip Gelecek”tir (Conservatism will Triumph). Metinde, muhafazakârlığın her şeye rağmen yaşayacağını, kesinlikle kişilere bağlı olmadığını ve artık yeni bir döneme girildiğini, bu yeni dönemin çözülmesi gereken yeni sorunlar çıkaracağını, dayanıklılıklarını ve birliklerini test edeceğini dile getirmiştir. Bu hususta en önemli ifadelerden birisi, muhafazakârlığın korunmaya ve savunulmaya çalışılan birçok haktan daha önemli olduğunun vurgulanmasıdır. Herkesin büyük bir amaca matuf özel bir projenin, büyük bir hacli seferinin parçası olduğunu bilmesi gerektiğini söyleyerek Amerika’nın kurucu babalarının aradığı rüyayı hep birlikte gerçekleştirebileceklerini vurgulamıştır.³⁶

Bu konuşmanın genelinde baskın olan fikir, bölünmemek için bazı hakların vazgeçilebilir; ama beraberliğin bozulmasının ise kesinlikle vazgeçilmez olduğudur. Birlik ve beraberlik vurgusu metnin neredeyse tamamına hâkimdir. Ayrıca yazıda bol bol Amerika’nın kurucu babalarından örnekler verilmiş ve ülke bütünlüğü vurgulanmıştır. Büyük amacın ne olduğunun unutulmaması üzerinde durulmuş ve Yargı Günü’nün yaklaştığı hatırlatılmıştır. Son olarak da hac yolculuğu benzetmesi yapılarak henüz yolculuğun bitmediği ve ideallerin devam ettiği söylenmiştir. Bu açıklamalarıyla ileriki seçimlerde aday olacağını işaretini de vermiştir.

³² Robertson & Buckingham, *Shout it from the Housetops*, 100.

³³ Hadden & Shupe, “Televangelism in America”, 74. Bu makalenin yazarları yayın yapılan bu ülkeleri, Kutsal Kitap’taki apokaliptik anlatıların ve milenarist temaların popüler olarak kabul gördüğü üçüncü dünya ülkeleri olarak tanımlamaktadır.

³⁴ Robertson & Buckingham, *Shout it from the Housetops*, 110.

³⁵ Boston, *The Most Dangerous Man in America? Pat Robertson and the Rise of the Christian Coalition*, 6.

³⁶ Pat Robertson, “Conservatism will Triumph”, erişim: 23.09.2023, <http://www.patrobertson.com/Speeches/ConservatismWillTriumph.asp>.

Robertson'dan getireceğimiz ikinci örnek 1993'te Ulusal Dinî Yayıncılar oluşumunun, kuruluşunun ellinci yıldönümünde yaptığı konuşmadır. "Dinî Yayıncılar Tuz ve Işık Olmalı" (Religious Broadcasters must be Salt and Light) adını taşıyan bu konuşmada Amerika'da gittikçe çoğalan din düşmanlığından, ahlâki bozulmadan ve geleneksel aile değerlerine yapılan saldırılardan bahsetmiştir. Programa katılanlardan bu konuda dua etmelerini ve duanın yanı sıra ellerinden geleni yapmalarını da istemiştir.

Konuşmasının devamında Amerika'daki suç oranlarının gün geçtikçe çoğaldığını ve bu suçluların maddi açıdan da ülkeyi büyük zararlara soktuğunu; hatta suç oranlarının Japonya, İsveç, İrlanda ve Hollanda'dan on kat daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Özellikle okullardaki suç oranları ve saldırılardan söz eden Robertson, en sonunda tüm bunları 1962'de okullarda dua etmenin kaldırılmasına bağlamıştır. Ayrıca ülke olarak boşanma, genç yaşta hamile kalma, gönüllü kürtaj yaptırma, yasadışı uyuşturucu kullanma ve cehalet seviyesinde yine ilk sırada olduklarını ifade etmiştir. Buna karşın, ülkedeki doğum oranlarını veren Robertson'un, bu rakamları ırki açıdan siyah ve beyaz diye gruplandırması hayli dikkat çekicidir. Zira fundamentalistlerin çoğunluğunun WASP şeklinde adlandırılan Beyaz Anglosakson Protestan gruptan olduğu bilinmektedir. *US News and World Report*'tan aktardığı bilgilere göre 1980'de doğan çocukların yüzde 22,2'si beyaz, yüzde 82,9'u siyah ırktandır.

Amerika'nın tüm bu sorunlardan kurtuluşu için Robertson'ın sunduğu reçete Tanrı'yı geri getirmek ve Kutsal Kitap'taki Kutsal Söz'e itaat etmektir. Fakat buna rağmen düşmanca bir ortamda yaşadıklarını, bu bağlamda aile değerleri hakkında söylediklerinin çarpıtıldığını, Amerika'nın Hıristiyan bir ulus olduğunu dile getirdikleri için suçlandıklarını iddia etmiştir. Tüm bu suçlamalara rağmen ulusun kurtuluşu konusunda kendilerine çok iş düşmektedir. Her şeye rağmen ulusal dinî yayıncılar yapan vaizler olarak insanlara doğru yolu göstermeleri ve onları ihya etmeleri gerekmektedir. İnsanları Mesih'e çağırabileceklerini, bunun için mikrofonları, vericileri ile uyduları olduğunu ve bu imkânları kullanarak olabildiğince çok kişiye ulaşmak gerektiğini belirtmiştir. Böylece toplumu bilinçlendirmeye ve İncil'de ifade edildiği şekilde toplumun tuzu ve ışığı³⁷ olma göreviyle onları korumaya çağırmıştır.³⁸ Bu konuşmayı yaptığı sırada Başkan, Bill Clinton'dır ve Robertson'ın, Clinton'ın aldığı kararlara katılmadığı, serdettiği ifadelerden anlaşılmalıdır. Metinde dikkat çeken bir diğer husus, takipçilerini örgütleyebilme ve yönlendirebilme kudretine sahip olduğunu gösteren ifadelerdir. Örnek olarak, Kongre'de eşcinsellerin orduya katılabileceğiyle ilgili bir konuda tartışma yaşandığını, kendisinin Kongre binasının santral numarasını televizyon ekranına koyduğunu ve izleyicilerine isterlerse arayıp tepkilerini gösterebileceklerini söylemiştir. Bunun sonucunda Kongre binası 430.000 telefon çağrısı alır ve bu sayı normal zamanlardakinin on katıdır.

Robertson'ın Kutsal Kitap'la ilgili iddiaları asılsız değildir. Zira 1962'de alınan karar doğrultusunda 1963 Anayasası'ndaki din maddesi gereğince devlet okullarında Kutsal Kitap okunması yasaklanmıştır. Bu vesileyle özellikle Amerika'daki çoğulculuğa kapı aralandığı belirtilse de dinin özel alanla sınırlanması gerektiğiyle ilgili açıklamalar halk nezdinde karşılık bulmamıştır. Özellikle çocuklarına Hıristiyan modeli eğitim vermek isteyen halk, onları dinî eğitim alabilecekleri özel okullara göndermiştir. 1965-1983 yılları arasında evanjelik okullara

³⁷ Bu ifade Matta İncil'i'nde geçer ve İsa Mesih havarilerine hitap ederek şöyle der: "Yeryüzünün tuzu sizsiniz. Ama tuz tadını yitirirse, bir daha ona nasıl tuz tadı verilebilir? Artık dışarı atılıp ayak altında çiğnenmekten başka işe yaramaz. Dünyanın ışığı sizsiniz. Tepeye kurulan kent gizlenemez. Kimse kandil yakıp tahlil ölçeğinin altına koymaz. Tersine, kandillğe koyar; evdekilerin hepsine ışık sağlar. Sizin ışığınız insanların önünde öyle parlasm ki, iyi işlerinizi görerek göklerdeki Babanız'ı yüceltsinler!" (Matta 5:13-16). Matta İncil'i'nin bu bölümünü detaylı bir incelemesi için bkz. Hakan Olgun, *Tuz ve Işık: Hz. İsa'nın Dağ Vaazı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015).

³⁸ Pat Robertson, "Religious Broadcasters Must Be Salt and Light", erişim: 23.09.2018, <http://www.patroberson.com/spe...eches/ReligiousBroadcastersSaltand%20Light.asp>.

kayıtlar altı kat artmış; ayrıca fundamentalist ailelerdeki yaklaşık 100.000 çocuk da evde eğitim almıştır.³⁹ Amerika'da çoğulcu bakış açısıyla dinin kamusal alanda görünür kılınmasına izin verilmemesi fundamentalistlerin bu konuda daha da etkin biçimde çalışmasına olanak sağlamıştır.

Üçüncü ve sonuncu örnek, İsrail'de 2004'te yaptığı "Niçin Evanjelist Hıristiyanlar İsrail'i Destekler?" (Why Evangelical Christians Support Israel) adlı konuşmasıdır. Robertson diğer iki söylevine karşılık bu konuşmasında özellikle Müslümanlara karşı sert bir dil kullanmış ve bariz bir Yahudi tarafgirliği yapmıştır.

Robertson konuşmasına İngiltere Kraliçesi Victoria'dan bir örnek vererek başlar. Kraliçe Victoria, Başbakan Benjamin Disraeli'ye "Bana Tanrı'nın varlığını kanıtlaması için bir örnek verir misin?" diye sorar. Bu soruya Başbakan "Yahudiler" diye cevap verir ve sebebini de anlatır. Disraeli'nin ifadesinin özü, Yahudilerin başlangıcından bugüne dek çektiği sıkıntılara rağmen Tanrı tarafından sürekli gözetildikleri, her ne kadar birçok kez cezalandırılırsalar da hiçbir zaman terk edilmedikleridir. Bu örnekten sonra Robertson, İsrail'in Tanrı'nın mucizesi olduğunun altını çizmiş, Hezekiel kitabından (36:22-28) bazı örnekler vererek Tanrı'nın her zaman İsrail'i koruduğunu ve onları gözettiğini belirtmiştir. Söylediklerinin arasında en göze çarpanı "Sizi uluslar arasından alacak, bütün ülkelerden toplayıp ülkenize geri getireceğim." (Hezekiel 36:24) kısmıdır. Bu ifadenin bariz bir şekilde gösterdiğine göre İsrail'in devlet olarak tekrar kurulması Tanrı'nın isteğidir.

Evanjelist Hıristiyanların İsrail'i desteklemesinin sebebini, bu toprakların Tanrı tarafından İbrahim, İshak ve Yakup'a vaat edilmesi olduğundan bahseden Robertson, İsrail'in Yahudi mirasına ortak olduklarını işaret etmiştir. Devamındaysa Tanrı'nın bu ulus için planı olduğuna ve bunun, bu ulusu (Yahudileri) dünyadaki tüm uluslardan daha çok kutsaması olduğuna dikkat çekmiştir. Peşinden söyledikleri ise bir hayli düşündürücüdür: Ona göre İsrail, demokrasinin, bireysel özgürlüğün, hukukun egemenliğinin bir adasıyken, buna karşın Filistin bölgesi, diktatoryal rejimlerinde bireysel özgürlüğün bastırıldığı ve yaşadıkları yeri 8. asır Arabistan'ının feodal yapısına götürmeye niyetli fanatik bir dinî yapıdır. İsrail ise bu ortamda modernliğin bir temsilidir. Robertson'ın çizdiği İsrail tablosunda, İsrail hukuka ve bireysel insan haklarına fazlasıyla duyarlı modern bir toplumken, Filistin ilkel, zihni açıdan bedevi ve fanatik bir toplumdur. Hâlbuki iki ülke arasındaki ilişkinin uzun süredir ne kadar çetrefilli olduğu bilinmektedir.

Konuşmanın devamında Robertson'ın Filistinlilere karşı önyargısını ve taraflı bakışını Yaser Arafat, Hizbullah, Hamas ve İslâmi Cihat örgütlerinden bahsederken "Onların niyetleri barış değil, İsrail Devleti'nin yıkılmasıdır." ifadesinden de okuyabiliriz. Ayrıca Arafat'ı Hitler'in devamı olarak görmesi de bize aşırı yorumdur. Hepsini bir yana, ekonomi ve silâhlılaşma açısından İsrail ve Filistin'i sanki birbirlerine denk iki ülke gibi kıyaslamak fazlasıyla tarafgir bir bakış açıdır.

Sonunda kendisinin şahsen ve organizasyonlarıyla birlikte İsrail'in ve Yahudi halkının yanında, onların destekçisi olduğunu söyleyerek bitirdiği bu konuşma özelinde son bir atıf da, Müslümanlık hakkında Robertson'ın yanlış bildiği bir hususla ilgilidir. Robertson, sözlerine son vermeden önce İsrail devletinin öneminden ve İsrail topraklarının Kutsal Kitap'ta geçen yerler olduğu için kutsal olmasından bahsederek salondakileri şu şekilde uyarmıştır: "Bayanlar ve baylar, hata yapmayın. Tüm dünya dinî bir mücadeleyle sarsılmaktadır. Bu savaş, para ya da toprakla ya da zenginliğe karşı fakirlikle ya da moderniteye karşı gelenekle ilgili değildir. Hayır, bu savaş, Allah olarak bilinen Mekke'nin Ay Tanrısı Hübel mi yoksa Kutsal Kitap'ın Yahudi-Hıristiyan Tanrısı Yehova mı daha büyüktür, bununla ilgilidir."⁴⁰ Bu alıntı Robertson'ın İslâm

³⁹ Armstrong, *Tanrı Adına Savaş*, 418-420.

⁴⁰ Pat Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel", erişim: 23.09.2023,

hakkındaki cehaletiyle açıklanabilir mi yoksa kendisi bu hususta başka bir göndermede mi bulunmaktadır bilinmez, belki kendisinin Müslümanları bir nevi “pagan” zihniyete sahip gibi göstermek maksadıyla böyle eski bir vurguyu dile getirdiği düşünülebilir.

Robertson’un yaptığı bu konuşmaların insanlar üzerinde bıraktığı tesir, özellikle 11 Eylül sonrası Müslümanları hedef alarak CBN kanalından yaptığı propagandalar⁴¹ düşünüldüğünde elindeki güçlü imkânlarla halk üzerindeki etkisinin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Fundamentalistler, kitlelere ulaşmak için ellerindeki bu imkânlarla sadece diğer dinlerden olanlara karşı değil, Amerika’nın liberal kesiminden olanlara karşı da suçlayıcı ifadeler kullanmaktadır. Bunun sonucunda Amerika’da bazı kesimler tarafından halk arasında kin ve nefret tohumları ekmeleri sebebiyle eleştiriye tâbi tutulmuşlardır.

1980’lerde dinî yayın endüstrisinde meydana gelen cinsel ve mali skandallardan sonra hem muhafazakâr hem de liberal kanattan bu kuruluşlara karşı eleştiriler yükselmiştir.⁴² Bu eleştirilerden biri, televaizlerin, cahil ama iyi niyetli halk üzerinde sağlık ve zenginlik müjdesi vererek etki bırakmaları ve bu şekilde halkı sömürmeleridir. Bir diğer eleştiri, bu grupların insanları apokaliptik ve dikatomik dünya görüşüne sürüklemesidir. Bu doğrultuda ahlâki bakımdan olayların şeytan ve tanrı arasında bir savaşa indirgenmesine ve insanların bu şekilde toptan bir bakış açısını benimsemelerine işaret etmeleridir. Bu sebeple Amerika toplumunun sıkıntılarında kaynaklanan adaletsizlikler üzerine düşünmeleri konusunda onlarda bir etki uyandırmadığı, aksine insanların kehanet ve eskatolojiye odaklandıkları iddia edilmiştir.

Formatı gereği televizyon insanları düşünmeye yönlendirmediği gibi, pasif konumda bırakmakta ve Kutsal Kitap’ı popülerleştirmektedir. Aynı zamanda sanal bir aygıt üzerinden kurulan bağların, müntesiplerini mahalle kiliselerinden uzaklaştırması ve dolayısıyla insani ilişkileri zayıflatması da bir diğer handikapıdır. Ve bununla bağlantılı başka bir sorun da, yerel kiliselere devam eden Hıristiyanlar kişisel sıkıntılarını mahalle papazlarına anlatıp onların kılavuzluğuna başvurabiliyorken, televaizleri dinleyenlerin uzaktan görebildikleri ve hayatlarında somut bir karşılığı olmayan bu şahıslarla sağlıklı bir ilişki kuramayacaklarıdır.

Bu tarz televanjelistlerin sadece dinî açıdan değil, siyasi bakımdan da insanları etkilemesi de bir başka eleştiri konusudur. Bazı durumlarda hangisinin hangisine hizmet ettiği dahi karışmaktadır. Bu sebeple ABD anayasasındaki kilise ve devlet ayrımının da ihlal edildiği düşünülmektedir. Bir diğer eleştiri, genelde dinî yayın yapanlar, amaçlarını “kiliseye gidip din hizmeti alamayanlara ve İncil mesajını bilmeyenlere duyurmak için insanlara bu hizmeti götürmek” olarak tanımlasa da yapılan araştırmalar bu yayınları dinleyenlerin zaten evanjelik ve fundamentalist kökenden oldukları, dolayısıyla Kutsal Kitap’ın mesajını duymayanlara bir mesaj iletemedikleri şeklindedir.

Televaizlerin yayınlarında liberalleri eleştirmeleri, onlarla alay etmeleri, kendi dar anlayışları çerçevesine uymayan herkese bu şekilde muamele etmeleri ve sadece kişisel kurtuluşa odaklanmaları onların yine eleştirildikleri hususlardandır. Eleştirmenler bu davranışların saygın

<http://www.patrobobertson.com/Speeches/IsraelLauder.asp>.

⁴¹ CBN kanalı yayın politikasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Şevket Özcan, “Amerikan Evanjelik Medyada İslam Karşıtı Söylem: Christian Broadcasting Network Örneği”, *1. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu*, ed. Hakan Aydın vd. (Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınları, 2023).

⁴² O dönemde yaşanan ve bazı televaizlerin karıştığı mali, cinsel skandalların yanı sıra televaizlerin siyasete atılmasının da büyük etkisi olduğunu düşünen yazarlar vardır. Mesela, bu alanda çalışmaları olan J. K. Hadden, Pat Robertson’un Amerika başkanlığı için aday olmasının izleyici kaybetmesinde önemli rolü olduğunu düşünmektedir. Bkz. Jeffrey K. Hadden, “The Rise and Fall of American Televangelism”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 527 (Mayıs 1993): 127.

bilim geleneklerinin gücünü azalttığını ve insanların televaizleri tenkit etmekten çekindiği bir hâle dönüştürdüğünü iddia etmektedir.⁴³

Televanjelistler ve dinî yayın icra edenler üzerinden yapılan bu eleştirilerin haklılık payı olmakla birlikte özellikle 90'lı yılların sonundan itibaren bu tarz televanjelistlerin öneminin azaldığını ve zamanla kaybolduğunu söyleyenler de vardır. Vakıya doğru olsa da Robertson gibi televanjelistlerin müntesipleriyle ilişkilerinin ve cemaat birlikteliğinin değişik sebeplerle devam ettiği bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında halk üzerinde belirleyici etkileri de aynı şekilde sürmektedir. Ayrıca yukarıda değinilen rakamlardan hareketle konunun dinî boyutunun yanı sıra, maddi olarak da çok büyük hesapların döndüğü ortadadır.

Sonuç

Amerikan fundamentalizminde televaizliğin önemini Pat Robertson özelinde incelediğimiz bu metinde, Robertson'ın halk üzerindeki etkisinin boyutları ortaya konmaya çalışılmıştır. Robertson'ın sadece vaaz vermekle yetinmeyip kanal satın alarak kesintisiz dinî yayınlar yapması ve halk tarafından da hayli ilgi görmesi, onun etkisinin başarısına işaret etmektedir. İşin televaizlik boyutu bir yana, bir de üniversite kurup gençler üzerinde de etkisini devam ettirmesi dikkat çeken bir diğer husustur. Her ne kadar televanjelist vaizlerin artık pek önemi kalmasa da günümüzde bunun yerini alan internet ve diğer mecralardan, insanlar üzerinde bıraktıkları tesiri sürdürdükleri görülmektedir.

Televanjelistlerin eleştirildiği önemli hususlardan biri insanlar üzerinde özellikle siyasi bakımdan yaptıkları manipülasyonlar ve böylece halk arasında ortaya çıkarılan kin ve nefret duygularıdır. Zira fundamentalistler bu tarz eleştirileri diğer dinlerden olan kimselere ve özellikle eskatolojik anlayışlarından dolayı İsrail odaklı bir teoloji görüşleri olması bakımından Müslümanlara karşı yapsalar da aynı zamanda yaşadıkları ülkede, Amerika'daki liberallere de yapmaktadırlar. Tüm bu ölçütler değerlendirildiğinde mevzunun sadece dinî yayın yapmak, insanlara din hizmeti götürmek olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada mercek altına aldığımız ve geçen sene hayatını kaybeden Robertson'ı diğerlerinden ayıran husus onun siyasi boyutta da etkin olması, hatta Amerikan başkanlığına aday olacak kadar yükselebilmesidir. Aynı zamanda kurduğu Hristiyan Koalisyonu birçok Hristiyan'ı aynı çatı altında toplamış ve siyasi bakımdan büyük bir grubu oluşturmuştur. Fakat şüphesiz Robertson tek bir örnek değildir. Hem Hristiyanlıkta hem Yahudilikte hem Müslümanlıkta, hatta kendisine dinsel görünüm veren birçok yeni oluşumda medya organları üzerinden insanları etkileme durumu devam eden bir gerçektir. İnternetin de devreye girmesiyle bu duruma dur demek her ne kadar kolay değilse de verilecek daha etkin ve kapsamlı bir eğitimle muhatapların bu tip olaylara eleştirel yaklaşımlarının, kendilerine doğrudan ulaştırılan bu bilgilerin ve anlatıların üzerinde düşünüp en azından bilinçli karar vermelerinin sağlanması alınacak iyi bir tedbir olarak görülmektedir.

⁴³ Goethals & Lucas, "Religious Broadcasting", 7713-7714.

Kaynakça

- Akbulut Albayrak, Şule. *Hıristiyan Fundamentalizmi*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2007.
- Ammerman, Nancy T. "North American Protestant Fundamentalism". *Fundamentalisms Observed*, ed. Martin E. Marty & R. Scott Appleby, Chicago: The University of Chicago Press, 1984.
- Armstrong, Karen. *Tanrı Adına Savaş*. Çev. Murat Erdem, İstanbul: Alfa, 2016.
- Boston, Robert. *The Most Dangerous Man in America? Pat Robertson and the Rise of the Christian Coalition*. New York: Prometheus Books, 1996.
- Blumhofer, Edith L. "Fundamentalism". *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand, New York, Londra: Routledge, 2004.
- Evans Rod L. & Irwin M. Berent. *Fundamentalism: Hazards and Heartbreaks*. Illinois: Open Court Publishing, 1990.
- Goethals, Gregor T. & Phillip Charles Lucas. "Religious Broadcasting". *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones, Detroit: Thomson Gale, 2005, 11: 7709-7716.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.
- Hadden, Jeffrey K. "The Rise and Fall of American Televangelism". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 527 (Mayıs 1993): 113-130.
- Hadden, Jeffrey K. & Anson Shupe. "Televangelism in America". *Social Compass* XXXIV/1 (1987): 61-75.
- Hallsel, Grace. *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*. Çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen, Ankara: Kim Yayınları, 2003.
- Harris, Harriet A. *Fundamentalism and Evangelicals*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Hoover, Stewart M. "Media and Religion". *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones, Detroit: Thomson Gale, 2005, 9: 5805-5810.
- Kutsal Kitap: (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*. Kore: Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, 2014.
- Marsden, George M. & William L. Svelmoe. "Evangelical and Fundamental Christianity". *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, ed. Lindsay Jones, Detroit: Thomson Gale, 2005, 5: 2887-2894.
- Olgun, Hakan. *Tuz ve Işık: Hz. İsa'nın Dağ Vaazı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Özcan, Şevket. "Amerikan Evanjelik Medyada İslam Karşısı Söylem: Christian Broadcasting Network Örneği". *1. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu*, ed. Hakan Aydın vd. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınları, 2023.
- Özkan, Ali Rafet. *Fundamentalist Hristiyanlık: Yedinci Gün Adventizmi*, Ankara: Alperen Yayınları, 2002.
- Robertson, Pat & Jamie Buckingham. *Shout it from the Housetops*. New Jersey: Logos International, 1972.
- Robertson, Pat. "Conservatism will Triumph". Erişim: 23.09.2023, <http://www.patrobertson.com/Speeches/ConservatismWillTriumph.asp>.
- Robertson, Pat. "Religious Broadcasters Must Be Salt and Light". Erişim: 23.09.2023, <http://www.patrobertson.com/speeches/ReligiousBroadcastersSaltand%20Light.asp>.
- Robertson, Pat. "Why Evangelical Christians Support Israel". Erişim: 23.09.2023,

<http://www.patroberson.com/Speeches/IsraelLauder.asp>.

Sandeen, Ernest R. "Toward a Historical Interpretation of the Origins of Fundamentalism". *Church History* 36/1 (Mart 1967): 66-83.

Shuck, Glenn W. "Televangelism". *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand, New York, Londra: Routledge, 2004.

The Fundamentals, Chicago: Testimony Publishing Company.

The Scofield Study Bible, ed. C.I. Scofield, vd. New York: Oxford University Press, 2002.

Whalen, Robert K. "Premillennialism". *Encyclopedia of Fundamentalism*, ed. Brenda E. Brasher, New York: Routledge, 2001.

Wicks, Jared. "Fundamentalism". *Dictionary of Fundamental Theology*, ed. Rene Latourelle, New York: The Crossroad Publishing Company, 1994.